

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ, Κ. ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.169](https://doi.org/10.12681/tekmeria.169)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ., & ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ Κ. (2001). Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία. *Tekmeria*, 6, 54–69.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.169>

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Στήν παρούσα εργασία δημοσιεύονται δύο νέες επιγραφές από τη Μακεδονία. Ἡ πρώτη προέρχεται ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια, ἡ δεύτερη ἀπὸ τὰ Καλίνδοια· χρονολογοῦνται ἀντίστοιχα στὴν ἑλληνιστικὴ καὶ στὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ. Ἡ συνεξέτασή τους ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν κειμένων: πρὸκειται δηλαδὴ γιὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα.

I

Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους 1986 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμάρινη ὀρθογώνια στήλη ἀπὸ γκριζόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μὲ προέλευση τὸν σύγχρονο οἰκισμό τῆς Νέας Ποτιδαιας¹. Τὸ μνημεῖο σώζεται ἀκέραιο: ἐλαφρὲς ἀποκρούσεις παρουσιάζει στὶς πλάγιες ἀκμὲς τῆς κύριας ὄψης καὶ στὴ βάση του, ἐνῶ δύο κατακόρυφες βαθύνσεις γιὰ τὴν ὑποδοχὴ συνδέσμων στὸ μέσο περίπου τῶν δύο ὀριζοντίων στενῶν πλευρῶν του ὀφείλονται πιθανότατα σὲ δευτέρη χρήση του. Λειασμένες εἶναι ἡ κύρια ὄψη μὲ τὴν ἐπιγραφὴ, ὅπως καὶ οἱ πλάγιες· ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι δουλεμένη ἀδρὰ μὲ βελόνι. Ἡ πάνω πλευρὰ σώζει στὴν πίσω πρὸς τὴν κύρια ὄψη ἀκμὴ τῆς πλαίσιο τὸ ὁποῖο ἔχει ἀποκρουσθεῖ. Ἡ στήλη φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀριθμὸ εὐρετηρίου ΠΟΤ. 120 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: ὕψος: 0,395, πλάτος: 0,375, πάχος: 0,083 μ. ὕψος γραμμάτων: 0,012 μ. Διάστιχα: 0,01-0,015. Σὲ ἀπόσταση 0,05 μ. ἀπὸ τὴν κορυφὴ εἶναι χαραγμένο τὸ ἐπίγραμμα πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτῶ στίχους σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο.

4 *Ὁδεῖτα, Ἀριστεὺς τῆιδ' ὕπεστι Ἀριστέως
ἐν ἑπτὰ πεντάδεσσι, νυμφίος δισαῖς
ἐν ἡμέραισιν, ἑπτὰ δ' ἡμασιν νόσου
ῶραισί τε ἑπτὰ, μητρὶ σὺν Πολυξένηι
Εὐδάμος ἦν ἔσπειρε, πεντηκοντέτις,
ἡ τέσσαρας πρὸς εἶδεν ἐν πένθει κύκλους·*

1. Ἡ στήλη, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ κατοικοῦ τοῦ οἰκισμοῦ Θεοδώρου Παδέλη ὁ ὁποῖος τὴν παρέδωσε, βρέθηκε κατὰ τὴ διάρκεια ἐσκαφικῶν ἐργασιῶν στὸ ποδοσφαιρικὸ γήπεδο τοῦ χωριοῦ.

8 πατήρ δὲ ἐφυστέρησε. δύστηνοι γονεῖς
οἱ παιδὸς εἰς ὄλεθρον ὀψιαίτεροι

1. scr. ὀδίτ', scr. ὕπεστ' || 2. διαῖς metri causa (leg. διασαῖς) || 4. scr. θ' ἑπτά || 7. scr. δ' ||
8. οἱ velοῖ.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἢ ἐπιγραφῆ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου ἢ στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.: Ἡ γραφὴ εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα ἰσοῦψῆ. Σχετικὰ μὲ τὴ μορφὴ τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἑξῆς: α) τὸ πεῖ ἔχει ἐμφανῶς μικρότερη τὴ δεξιὰ κάθετη κεραία του, β) τὰ σίγμα, μῦ καὶ νῦ ἔχουν ἰδιαίτερα συμμετρικὸ σχῆμα, ὅπως καὶ τὸ γράμμα φῖ, γ) οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ κάππα εἶναι μικρότερες σὲ σχέση μὲ τὴν κάθετη, ε) τὰ ἄλφα, ἦτα καὶ θῆτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ τους κεραία, ἢ ὁποῖα ἀπτεται τῶν ἄκρων τῶν γραμμάτων, στ) οἱ ἐξωτερικὲς ὀριζόντιες κεραῖες τοῦ ἔψιλον κλείνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὸ κέντρο τοῦ γράμματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του κεραία εἶναι μικρότερη σὲ σχέση μὲ τὴς πλάγιες, καὶ ζ) ἡ στεφάνη τοῦ ψεῖ ἔχει ἀνοικτὰ τὰ σκέλη της, ἐνῶ οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ ὕψιλον δὲν εἶναι εὐθεῖες. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ χρονολογημένες στὰ τέλη τοῦ 3ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. ἐπιγραφές². Σύμφωνα πάντως μὲ τὴ χρονολόγηση αὐτὴ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια ἀνήκει στὰ πρωϊμότερα δείγματα τοῦ εἶδους στὴ Μακεδονία³.

2. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων στὸ στρατιωτικὸ διάγραμμα τοῦ Φιλίππου Ε' ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὸν ἐφηβαραχικὸ νόμο ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη, Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, πίν. XIII-XVII (περίπου 200) καὶ XLI (221-168 π.Χ.). Ὅμοια σχεδὸν εἶναι ἡ μορφὴ τῶν γραμμάτων τοῦ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος τῆς Ἀδείας ἀπὸ τὴ Βέροια· βλ. Β. Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, «Ἀδέα Κασσάνδρου. Ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴ Βέροια», στὸ: *Μνείας χάριν. Τόμος στὴ μνήμη Μαίρης Σιγανίδου*, Θεσσαλονίκη 1998, 17-31 (περίπου 200 π.Χ.).

3. Στὰ πρωϊμότερα δείγματα τοῦ εἶδους ἀνήκουν τέσσερα ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Βεργίνα βλ. *SEG XXXIV* 772, 774 (350 π.Χ.), 789 (350-300 π.Χ.), *SEG XLVI* 830 (τέλη 5. ἀρχές 4. αἰ.), τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Τλήσωνος καὶ τοῦ Διφίλου ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, *SEG XXXIX* 568 (4. αἰ.), W. Peek, *Griechische Vers-inschriften I. Grabepigramme*, Berlin 1955, 929 [4. αἰ.(:), στὸ ἑξῆς: Peek, *GV*], *Bull. épigr.* 1995, 397, τῆς Κορινθίας Τιμαρέτης ἀπὸ τὴν Πέλλα, *SEG XXVII* 298, 1291 (α' μισὸ 4. αἰ.), τῆς Αὐγῆς ἀπὸ τὸ Δραβῆσκο, *SEG XXIV* 578, *Bull. épigr.* 1966, 237 (4./3. αἰ.), τοῦ γιου τοῦ Μενεδῆμου ἀπὸ τὴν Πέλλα, Peek, *GV*, 898 (4./3. αἰ.), καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἀναθη-

“Ὅπως δηλώνεται ἀπὸ τὴν ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι*, τὸ μνημεῖο ἀποτελεῖ τὴν *γραμματόεσσαν στήλην*⁴ κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία βρῖσκεται θαμμένος ὁ Ἄριστέας, γιὸς τοῦ Ἄριστέως καὶ ἡ μητέρα του Πολυξένη⁵:

στ. 1-4. Τὸ ἐπίγραμμα ἀρχίζει μὲ τὴ γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς προσφώνηση τοῦ νεκροῦ πρὸς τὸ διερχόμενον, ὁ ὁποῖος δηλώνεται μὲ τὸν ὄρο *ὀδίτης*⁶, καὶ στὴ συνέχεια δίνονται τὰ δηλωτικὰ τῆς ταυτότητας τοῦ Ἄριστέως στοιχεῖα: πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ἄριστέως, ὁ ὁποῖος πέθανε σὲ ἡλικία τριάντα πέντε ἐτῶν, ἔζησε τὸν ἔγγαμο βίον γιὰ ἑβδομήντα ἡμέ-

ματικό στὸν Πάνα ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια, *I.Beroia*, 37 (3. αἰ.). Μεταγενέστερα εἶναι τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ἀδείας (βλ. ἀν. σημ. 2), τοῦ Νουμηνίου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, *IG X 2.1, 908* (3./2. αἰ.), τοῦ Φιλώτα ἀπὸ τὰ Δουμπιά (Καλίνδοια), Μ. Β. Hatzopoulos -L. Loukourouli, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindioia) Ière partie, (Μελετήματα 11) Athènes 1992, 98-101* ἀρ. Κ18 (στὸ ἔξῃς: Hatzopoulos -Loukourouli, *Recherches I*), *SEG XLII 596* (ὑστεροὶ Ἕλλην. χρόνοι), τοῦ Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste), *IG X 2.2, 159* (2./1. αἰ.), τοῦ Ἀλκιμάχου ἀπὸ τὸ Μακρύγιαλο, *SEG XII 340* (2./1. αἰ.), τοῦ Πατερίνου ἀπὸ τὴ Βέροια, *I.Beroia*, 392 (2./1. αἰ.), τῆς Ἀδίστας ἀπὸ τὴν Αἰανή, *EAM*, 47 (2./1. αἰ.).

4. Ἡ ἔκφραση *στήλην γραμματόεσσα* (sic!) χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Πολιαθλίου, Peek, *GV*, 132 (Μίσκαμιος-Φρυγία, 2./3. αἰ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 233 (Κίος, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 304 (Τόμις, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ ἔκφράσεις *γραφή σημήτωρ* καὶ *εὐγραφος στήλη* ἀντίστοιχα.

5. Ἡ ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι* σημαίνει πιθανότατα «κάτω ἀπὸ αὐτὴ (τὴ στήλη) βρῖσκεται» παρὰ «ἐδῶ ἀπὸ κάτω βρῖσκεται». Ὅμοιο περιεχόμενο ἔχει καὶ ἡ ἔκφραση *σῆματι τῶιδ' ὑπόκειται* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Παντικάπαιον, Peek, *GV*, 325 (5. αἰ.π.Χ.). Πρβλ. Peek, *GV*, 1878: *τῶδ' ὑπόκειμε λίθω*, 401: *ἐνθάδ' Ἔρωσ κείμαι ὑπ[ο]τύμβιος*, 419: *[τῶιδ' ὑπὸ πέ[τ]ρω[ι] κείται*, 428: *τῶιδ' ὑπὸ τύμβω[ι]*, 720: *ὑπὸ τῶδε κέκρεμμα σῆματι*.

6. Σχετικὰ καὶ P. Herrmann, «Γέρας θανόντων. Totenruhm und Totenehrung im städtischen Leben der hellenistischen Zeit», στὸ: *Stadtbild und Bürgerbild im Hellenismus, Kolloquium, München 24. bis 26. Juni 1993 [Vestigia 47]*, 1995, 190. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *μνήμα μὲ ὀραῖς περικαλλές, αἰοίδμον αἰὲν ὀδίταις* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Σέλαιμα (Βαταναία), Peek, *GV*, 264 (2. αἰ. μ.Χ.). Συχνοὶ στὴ Μακεδονία εἶναι καὶ οἱ συνώνυμοι ὄροι *παροδίτης* βλ. π.χ. *I.Beroia*, (εὐρετήρια), *IG X 2.2, 209, 234, 297, 313, 396, 399, Bull. épigr. 1971, 402, Bull. épigr. 1990, 492, SEG XXXI 630* καὶ *ὀδοιπόρος*, *IG X 2.1, 847, 1046*. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἄνω Μακεδονία βλ. Ἄ. Ριζάκης-Ἰ. Τουράτσογλου, «Mors macedonica. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς Ἄνω Μακεδονίας», *AE 2000, 247-249* (στὸ ἔξῃς: Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica»).

ρες καὶ πέθανε ἐξαιτίας ἀσθένειας ἢ ὁποία διήρκεσε ἑπτὰ ἡμέρες καὶ ἑπτὰ ὥρες.

Ἡ χρῆση τοῦ ἴδιου ὀνόματος ἀπὸ πατέρα καὶ γιὸ εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές⁷. Τὸ ὄνομα Ἀριστεύς ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Κασσάνδρειας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπόλοιπης Μακεδονίας. Μαρτυρεῖται ὡστόσο συχνὰ σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ⁸. Γνωστὸς ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Στρατονίκεια εἶναι ὁ τύπος Ἀριστέας: τὸ ὄνομα φέρει ὁ πατέρας κάποιου Ἀφθονήτου σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων⁹.

Ἡ ἀναγραφή τῆς ἡλικίας τῶν θανόντων εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη στὸν ἑλληνικὸ κόσμο. Στὴ Μακεδονία ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφές τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων¹⁰, ἐνῶ ἐλάχιστα εἶναι τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ, ἐφ' ὅσον οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἰδιαίτερα περιορισμένες. Ἐξίσου γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δηλώνεται τὸ σχετικὸ χρονικὸ διάστημα, ὡς πολλαπλάσιο κάποιου ἀπόλυτου ἀριθμητικοῦ, στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀριστέως ὡς πολλαπλάσιο τοῦ ἑπτὰ¹¹. Σὲ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια τοῦ 2ου/1ου αἰ. π.Χ. ἀναφέρεται π.χ. γιὰ

7. Γιὰ παραδείγματα σὲ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. *IG X* 2.1, 512 (=Peek, *GV*, 717, Θεσσαλονίκη, 2./3. αἰ.) καὶ Peek, *GV*, 227, 245, 654, 710, 728, 881, 944, 964, 1073, 1331, 1379, 1424, 1649, 1931.

8. Βλ. σχετικὰ *LGNP I-III B*, s.v.

9. Βλ. G. Daux, «Notes de lecture», *BCH* 89 (1965) 306 [=SEG XXIV 575, *Bull. épigr.* 1966, 242]: Ἀφθόνητος Ἀριστέων. Τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπαντᾷ στὴ Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν αυτοκρατορικὴ ἐποχὴ, *IG X* 2.1, 206, 243, ἐνῶ μὲ τὸ ἔθνικὸ Μακεδῶν προσδιορίζεται κάποιος Ἀριστέας γιὸς τοῦ Κλεάνδρου σὲ τιμητικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Τελμησό, M. Segre, *Iscrizioni di Cos*, Roma 1993, 56 (3. αἰ. π.Χ.) καὶ A. B. Tataki, *Macedonians Abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia*, (Μελετήματα 26) Athens 1998, 261 ἀρ. 262 (στὸ ἐξῆς: Tataki, *Macedonians Abroad*).

10. Βλ. Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica», 260-261 (Ἄνω Μακεδονία), L. Robert, «Les inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 226-7 (στὸ ἐξῆς: Robert, «Inscriptions»), *I. Beroia*, 392 (2./1. αἰ. π.Χ.), 397 (ἄ ἡμισυ 2. αἰ. π.Χ.), 169, 330, 380 (2. αἰ. μ.Χ.), 386 (ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.). Γιὰ τὴν ἀναγραφή στὶς ἐπιγραφές τῆς Ρώμης βλ. A. Degrassi, «L'indicazione dell'età nelle iscrizioni sepolcrali latine», *Akte des IV. internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik* (Wien 17.bis 22. September 1962), Wien 1964, 72-98. Πρβλ. καὶ K. Hopkins, «Graveyards for historians», στί: F. Hinard (ἐκδ.) *La mort, les morts et l'au-delà dans le monde romain*, 1987, 113-126 καὶ W. Sheidel, «Roman age structure: evidence and models», *JRS* 91 (2001) 1-26.

11. Βλ. καὶ *IG X*. 2.1, 630C καὶ Peek, *GV*, 372, 392, 506, 642, 644, 659, 709, 716, 877, 930-931, 986, 991, 1611.

τὸν Πατερῖνο, γιὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὅτι ἀπεβίωσε *πέντ' ἀκριτεῖς ἐτέων πλησάμενον δεκάδας*¹² καὶ σὲ ταφικὸ βωμὸ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη τοῦ 2ου/3ου αἰ. μ.Χ. ἡ διάρκεια ζωῆς τοῦ Ἀρχεπόλεως ἀπὸ τῆ Νίκαια τῆς Βιθυνίας προσδιορίζεται σὲ τρεῖς δεκάδες ἐτῶν (*μῆκος δ' ἐνιαυτῶν οὐ μακρόν, ἐν τρισσαῖς κάτθανε δεκάσιν*)¹³.

Ἡ πρόθεση τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ νὰ σχηματίσει πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ διαφαίνεται καὶ στὴ δήλωση τῆς διάρκειας τοῦ ἐγγάμιου βίου τοῦ νεκροῦ, ἐβδομήντα δηλαδή ἡμέρες (*νυμφίος δισαῖς ἐν ἡμέραισιν*), διάστημα τὸ ὁποῖο ὀψωδῆποτε δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἐπιλογή τοῦ ἐπιθέτου *νυμφίος*, νεόνυμφος¹⁴. Τὴν ἴδια σημασία ἔχει καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρτίγαμος* στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Διοσκουριδῆ γιοῦ τοῦ Ἡρακλείδου ἀπὸ τὴν Ὁδησσό¹⁵. Ἡ προτίμηση (στὸν ἀριθμὸ ἐπτὰ) ὑπάρχει ἐπίσης καὶ στὴν (ἀόριστη) ἀναφορὰ τῆς νόσου¹⁶, ὡς αἰτίας θανάτου τοῦ Ἀριστέως: *ἐπτὰ δ' ἡμασιν νόσου ὤραιοί τε ἐπτὰ*, ἀσθένεια δηλαδή ἡ ὁποία διήρκεσε ἐπτὰ ἡμέρες καὶ ἐπτὰ ὥρες¹⁷. Ὁ ποιητικὸς τύπος *ἡμαρ*, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπίγραμμα παράλληλα μὲ τὸ συνηθέστερο *ἡμέρα*, εἶναι γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα¹⁸.

12. *I.Beroia*, 392. Βλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste, 2./1. αἰ.), *IG X 2.2*, 159: *ἐπτὰ ἐτῶν δεκάδας ἔκ τ' ἐβίωσεν ἔτη*.

13. Βλ. Peek, *GV*, 717, *IG X 2.1*, 512, Robert, «Inscriptions», 243 σημ. 408.

14. Ἡ φράση *δισαῖς ἐν ἡμέραισιν* δὲ σημαίνει ἐδῶ «γιὰ δύο ἡμέρες», ἀλλὰ «γιὰ διπλάσιες ἡμέρες», καθὼς ὁ στιχουργὸς θὰ μπορούσε ἄνετα νὰ χρησιμοποιήσει τὸ *δυσίν* καὶ νὰ ἀποφύγει τὴν ἀνορθογραφία *δισαῖς*. Ἄλλωστε ἐνδιαφέρεται γιὰ πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ. Γιὰ τὴν σημασία τῆς λέξεως *νυμφίος* βλ. καὶ *TLG*, s.v.

15. Βλ. Peek, *GV*, 719 (2. αἰ. μ.Χ.). Βλ. ἐπίσης Peek, *GV*, 120 (Ρώμη, 2./3. αἰ.) καὶ 757 (Φαγιούμ, 2ος/1ος αἰ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1292: *ἄρτι δὲ καὶ νύμφη*, 873, 1476, 1557, *SEG XL* 563, ὅπου τὸ ἐπίθετο *νεόνυμφος*.

16. Γιὰ παρόμοιες ἀναφορὲς σὲ ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία βλ. τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀδείας, ὁ.π. (σημ. 2) καὶ *I.Beroia*, 398, *IG X 2.1*, 565, *IG X 2.2*, 287. Βλ. καὶ Α. Μ. Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι. Poésie funéraire II. Commentaire*, Ἀθήναι 1982, 115-118 (στὸ ἐξῆς: Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι II*). Πρβλ. Peek, *GV*, 303=*IG X 2.2*, 261 (Πελαγονία, 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ἡ ἐνδειξη *δεδημημένον ὀξεί νοῦσῳ*. Γιὰ ἐπιπλέον παραδείγματα, ὅπου προσδιορίζεται μὲ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη σαφήνεια ἡ ἀσθένεια, βλ. Peek, *GV*, 758, 828, 846, 874, 1161, 1166 (*SEG XXIX* 1003), 1338, 1462, 1842, 1858, 1862, 1864, .

17. Πρβλ. Peek, *GV*, 503 (Ρόδος, 2./1. αἰ.): *ἡμασι πέντε νόσωι πνεῦμα λιπόντα βίου*, 804 (Σμύρνη, 2./1. αἰ.): *ἐν τρισὶ ἡμέραις θανών*, 1554: *ἡματα δ' ἐννέα νοῦσος ἐπὶ στρωμαῖς ἐσάλενσεν* (Ἀντιόχεια-Συρία, 1. αἰ. μ.Χ.).

18. Βλ. Ἴλ. Ε. 490: *νύκτας τε καὶ ἡμαρ*. Ὅδ. λ. 183: *νύκτες τε καὶ ἡματα*. Πρβλ. καὶ Ὅδ. ω. 93: *νύκτες τε καὶ ἡμέραι*. Γιὰ τὴν χρῆση τοῦ στα ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ.

Στ. 4-6: Δίνονται πληροφορίες σχετικές με τη μητέρα του νεκρού Ἀριστέως Πολυξένη, κόρη του Εὐδάμου¹⁹, ἡ ὁποία ἐτάφη στὸν ἴδιο μὲ τὸ γιό της τάφο²⁰, καὶ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸν θάνατό του ἦταν πενήντα ἐτῶν²¹, ἔζησε δὲ (ἐν πένθει)²² ἀκόμη τέσσερα χρόνια²³, ἐνῶ ὁ σύζυγός της Ἀριστεύς ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται ἐν ζωῇ (πατήρ δ' ἐφυστέρησε). Τὸ μυθολογικὸ ὄνομα Πολυξένη ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας²⁴ στὴ Μακεδονία ἀναφέρεται καὶ σὲ μία ἀπελευθερωτικὴ

ἐνδεικτικὰ *IG X 2. 1, 908* (Θεσσαλονίκη, 3./2. αἰ.), *Bull. épigr.* 1965, 449 (Κούριον, ἑλληνιστικοὶ χρόνοι) καὶ *Peek, GV, 114* (μόρσιμον ἡμῶν), 861, 951, 985, 991, 1011, 1483 (νυμφικὸν ἡμῶν), 1518, 1554, 1709, 1716, 2011.

19. Ἡ μετοχὴ *σπειρας* χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὸν πατέρα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια, *I.Beroia, 397* (α' ἡμισυ 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπως καὶ στὸ ἐπίγραμμα *SEG XL 563* (Μακεδονία, ἄγνωστη προέλευση, 150-50 π.Χ.). Βλ. καὶ *Peek, GV, 1053, 1095, 1300, 1438, 1509, 1989*. Πρβλ. *IG X 2.1, 565*, (Θεσσαλονίκη, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος *γενέτης* καὶ *SEG XXXIX 568* (Ἀμφίπολις, 4. αἰ. π.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος *τοκεύς*.

20. Πρβλ. καὶ *Peek, GV, 1161: καὶ κείται ἀνδρός μου ὁ πατήρ ἐνθάδε, 1169: σὺν παισὶ δὲ κείται, ὧν οὐκ εἶδε τέλος θανάτου*. Βλ. ἐπίσης *Peek, GV, 773, 1899, 1997* καὶ *Ντ. Πέλπα-Δελμούζου, «Επιτύμβια καὶ οἰκογενειακὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴν ΝΑ Ἀττικῇ», στό: Πρακτικὰ Γ' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης ΝΑ Ἀττικῆς (Καλύβια Ἀττικῆς 5-8 Νοε. 1987), Καλύβια Ἀττικῆς 1988, 119-133.*

21. *Πεντηκοντέτις*: ἀμάρτυρο, γιὰ μετρικοὺς λόγους ἀντί -κοντου- ἢ -κονταε-. Παραδίδεται ὁμως *πεντέτης, τριακοντέτης, ὑπερξηκοντέτης, ὀγδωκοντέτης κύκλους*: ἐννοεῖται *κύκλους ἐτῶν*. Βλ. ἐνδεικτικὰ καὶ *Εὐρ. Ἐλ. 112 ἐπὶ σχεδόν τι καρπίμουσ ἐτῶν κύκλους* καὶ *Peek, GV, 269, 1137, 1933: κύκλος ἐνιαυτῶν, 442: κύκλος λυκαβάντων*.

22. Πρβλ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἴμβρο, *Peek, GV, 739*, ὅπου ὁ νεκρὸς Νεικηφόρος χαρακτηρίζεται *εὐδαίμονα* τὴ μητέρα του *Ἐλένη παιδὸς μόρον οὐκ εἰσοῦσα*, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν πατέρα του Λούκιο ὁ ὁποῖος *εἶδε γὰρ ὀφθαλμοῖς τὸν ἐμὸν νέκυν, εἶδε δὲ τέκνον πώμ[α]τι λαϊνέφω σῶμα καλυπτόμενον*.

23. Τὸ *πρὸς* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἐπιρρηματικὰ (=«ἐπιπλέον»): βλ. καὶ *Peek, GV, 1871: τρισσᾶς ἐκ δεκάδος δὲ πρὸς ἐξ ἐτέων χρόνων ἦλθον, 473: ὀκτῶ ἔτη πλήσας πρὸς τούτοις μῆνα ἐβίωσε*. Πρβλ. *Peek, GV, 854: τὸν δύο πληρώσαντα καὶ εἴκοσι πρόσθ' ἐνιαυτούς*. Σὲ διαφορετικὴ περίπτωση, ἀν δηλαδή αὐτὴ εἶχε πεθάνει στὴν ἡλικία τῶν πενήντα ἐτῶν (*πεντηκοντέτις*) θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀποκτήσει τὸν Ἀριστεά σὲ ἡλικία ἔνδεκα ἐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο φαίνεται ἀπίθανο. Οἱ ἡλικίες πάντως γάμου φαίνεται σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις νὰ εἶναι ἀρκετὰ χαμηλές: Βλ. σχετικὰ καὶ *A.-M. Vérilhac-Cl. Vial, Le mariage grec du vie siècle av. J.C. à l'époque d'Auguste, BCH Suppl. XXXII, Athènes-Paris 1998, 214-218.*

24. Γνωστὸ ἀπὸ ὠνές τῆς γειτονικῆς Ὀλύνθου εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ὄνομα Πολύξενος (*Πολύξενος Τηλάγρου*), βλ. *M. B. Hatzopoulos, Actes du vente de la Chalcidique*

ἐπιγραφή τοῦ 171/172 (;) μ.Χ. ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Μητέρας τῶν Θεῶν Αὐτόχθονος στὴ Λευκόπετρα (τὸ ὄνομα φέρει κάποια δούλη)²⁵, ἐνῶ ἀρκετὰ συχνὰ μαρτυρεῖται στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο²⁶. Γνωστὸ ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Εὐδάμου, πατέρα τῆς Πολυξένης²⁷. Μεταξὺ τῶν φορέων τοῦ ὀνόματος ἀνήκει καὶ ὁ Εὐδημος πατέρας κάποιου προξένου στὴ Μίλητος ὁ ὁποῖος προσδιορίζεται μὲ τὸ ἔθνικὸ Κασσανδρεὺς²⁸.

στ. 7-8: Ἡ ἀντίληψη ποὺ δηλώνεται μὲ τὴν ἔκφραση *δύστηνοι γονεῖς οἱ παίδος εἰς ὄλεθρον ὀψιαίτεροι* εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα²⁹ καὶ ἐκφράζει τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία γιὰ τὴ δυστυχία τῶν γονέων ὅταν βιώνουν τὸν θάνατο τῶν παιδιῶν τους³⁰. Ὁ θάνατός τους προβάλλεται ὡς

Centrale, (Μελετήματα 6) Athènes 1988, 58-59 [SEG XXXVIII 637]. Γιὰ ἐπιπλέον παραδείγματα βλ. Tataki, *Macedonians Abroad*, 126 (Θέρμον, 210/198 π.Χ.), 413 (Ἀθήνα, 415/3 π.Χ.). Πρβλ. *Spomenik* 48 (1941-1948) 220 (αὐτοκρ. χρόνοι).

25. Βλ. Ph. M. Petsas.-B. Hatzopoulos,-L. Gounaropoulou-P. Paschidis, *Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone à Leukopetra (Macédoine)*, [Μελετήματα 28] Athènes 2000, ἀρ. 12, στ. 6.

26. Βλ. σχετικὰ LGPN I-III B, s.v.

27. Γιὰ τὸν Εὐδάμο, ἀδελφὸ τοῦ σωματοφύλακα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Πείθωνος ἀπὸ τὴν Ἑορδαία βλ. H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlange II*, München 1926, 154 ἀρ. 310 (στο ἐξῆς: Berve, *Das Alexanderreich*) καὶ Tataki, *Macedonians Abroad*, 310. Εὐδάμος ὀνομάζεται καὶ ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴ Μεθώνη ἱερομνήμων στοὺς Δελφοὺς κατὰ τὸ ἔτος 331/330 π.Χ., βλ. *FD* II, 86 στ. 18 καὶ Tataki, *Macedonians Abroad*, 122.

28. Τὸ ὄνομα τοῦ προξένου δὲ σώζεται ἀκέραιο στὴν ἐπιγραφή, βλ. *I. Milet* I.3, 63, Tataki, *Macedonians Abroad*, 97: [---]ικράτης Εὐδήμων (3. αἰ. π.Χ.). Γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ μακροῦ *ā* στὴ θέση τοῦ *η* βλ. Ἄ. Παναγιώτου, «Γλωσσικὲς παρατηρήσεις σὲ μακεδονικὲς ἐπιγραφές», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 424. Πρβλ. καὶ *SEG* XLI 558, ὅπου ὁ τύπος *Κλεόδαμος* (Ἀμφίπολις, περ. 357 π.Χ.). Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος Εὐδημος στὴ Μακεδονία, βλ. Berve, *Das Alexanderreich*, 154, ἀρ. 311, Tataki, *Macedonians Abroad*, 98, 121, 238, *SEG* XLVII 1001 (Βελβεντός, 2. αἰ. μ.Χ.), *SEG* XLI 563 (Ἀμφίπολις, 350-300 π.Χ.).

29. Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1263 (Παντικάπαιον, 2/1. αἰ.): *δύστηνοι δὲ γονεῖς μελέαι παρὰ χειμάδι τέκνων οὐ λήγουσιν γόοις θρηνον ἐγειρόμενοι*. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀντιλήψεις στὴν Ἀττικὴ βλ. Ντ. Πέππα-Δελμούζου, «Ἡ φιλοσοφία τοῦ θανάτου στὶς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῆς Ἀττικῆς», στό: *Πρακτικὰ Δ' Ἐπιστημονικῆς συνάντησης ΝΑ Ἀττικῆς*, (Καλύβια Ἀττικῆς 30 Νοε. 1-3 Δεκ. 1989) Ἀφιέρωμα E. Vanderpool, Κ. Δ. Σωτηρίου, Καλύβια Ἀττικῆς 1993, 67-79.

30. Συχνὰ ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγράμματα ἀώρων παιδῶν ἐκφράσεις ὅπως *οὐ τὸ θανεῖν με πονεῖ, ἐπὶ ἧ τὸδε πᾶσι μέτρηται, ἀλλὰ πρὶν ἡλικίης καὶ πρότερον γονέων* · βλ.

ἀντίθετος στη φύση³¹ ἀλλὰ καὶ στὶς προσδοκίες τῶν γονέων τους³². Μὲ τὴν ἴδια ἀντίληψη συνδέεται ἐξ ἀντιδιαστολῆς ὁ χαρακτηρισμὸς *ὄλβιστοι* τὸν ὁποῖο φέρουν ὁ Διονύσιος καὶ ἡ σύζυγός του Φίλα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἐλάτεια ἐπειδὴ ἀπεβίωσαν σὲ προχωρημένη ἡλικία *τέκνων τέκνα ἰδόντες*³³, καὶ ἡ παρόμοια ἀναφορὰ στὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ ἑβδομηνταεξάχρονου Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία *ὄς θνήσκει τέκνα τέκνων εἰσιδῶν*³⁴.

II

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1999 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμάρινη ἐνεπίγραφη ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ ὑπόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μὲ καστανὴ πάτινα καὶ προέλευση τῆ θέσης “Τοῦμπες” Καλαμωτοῦ, περίπου 2 χλμ. νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ³⁵. Ἡ ταῦτιση τῆς θέσεως μὲ τὰ ἀρχαῖα Καλίνδεια ἔγινε ἤδη τὸ 1986 μὲ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὴν Ἰουλία Βοκοτοπούλου καταλόγου τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὴν περιοχὴ, στὸν ὁποῖο ἀναφέρονται τὰ *Καλίνδεια καὶ τὰ χωρία τὰ*

σχετικὰ Peek, *GV*, 1663-1668, Th. Drew-Bear, «A metrical epitaph from Phrygia», στό: (ἐκδ. G. W. Bowersock-W. Burkert-M. C. J. Putman) *Arktouros. Hellenic Studies presented to B.M. W. Knox on the occasion of his 65th birthday*, Berlin-New York 1979, 308-16, *SEG XXIX* 1401.

31. Γιά τὶς σχετικὲς ἐκφράσεις στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. π.χ. Peek, *GV*, 227, 400, 1350, 1609 (*SEG XIX* 315), 1796. Βλ. ἐπίσης καὶ Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 149-156.

32. Βλ. π.χ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ὁρεσιτίδος, Peek, *GV*, 665 (=EAM, 193, 1./2. αἰ.): *ἀλλ' Ἀΐδης οὐκ ἔλεειν ἔμ[α]θ[εν], [ἀ]λλὰ με δωδεκέτηρον ὑπὸ χθονὸς ἤγαγε, π[άσας] ἐλπίδας ἐκκόψας ἡμετέρων τοκέω[ν]*. Γιά παρόμοια παραδείγματα βλ. *SEG XL* 1090, Peek, *GV*, 684, 1118, 1507, 1822, 1927. Ἡ ἴδια ἀντίληψη ἀντανεκλάται καὶ στὰ ἐπιγράμματα: Peek, *GV*, 775, 1584, 1927, 1991. Σχετικὰ βλ. καὶ Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 121-135.

33. Βλ. Peek, *GV*, 1253 (2. αἰ. π.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1623, ὅπου ἡ ἀναφορὰ εὗ *δὲ ἔθανεν πρὸ τέκνων*.

34. Βλ. ἀν. σημ. 3. Ἡ ἴδια ἐκφραση ἀπαντᾷ στὸ ἐπιτύμβιο τοῦ Ἑρμῆ ἀπὸ τὴν Ἀρκεσίνη, ὁ θάνατος τοῦ ὁποῖου χαρακτηρίζεται ὡς *ἡρωϊκός*, Peek, *GV*, 471 (3. αἰ. μ.Χ.). Βλ. καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κυδιμάχου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, Peek, *GV*, 546 (4. αἰ. π.Χ.).

35. Τῆ στήλῃ παρέδωσε ὁ κάτοικος τῆς κοινότητος Καλαμωτοῦ Λαγκαδᾶ Ἰωάννης Κεραμίδας.

περὶ Καλίνδοια Θαμίσκιαν, Καμακαίαν, Τριποᾶτιν³⁶. Ἀπὸ τὴν πόλην καὶ τὴν περιοχὴν τῆς προέρχονται τριάντα δύο συνολικὰ μέχρι τοῦδε ἐπιγραφές³⁷.

Τὸ μνημεῖο φέρει ἀποκρούσεις καὶ ἀπολεπίσεις στὴν κάτω ἀριστερὴ γωνία καὶ σὲ ἐπιμέρους σημεῖα τῆς πρόσθιας ἐπιφάνειας. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι ἀδρὰ δουλεμένη. Ἡ κορυφή καταλήγει σὲ τοξωτὴ ἀπόληξη, ἐνῶ ἡ βάση εἶναι ὀρθογώνια³⁸. Στὸ ἐπάνω τμήμα ἀπεικονίζεται σὲ ὑψηλὸ ἀνάγλυφο προτομὴ γυναικείας μορφῆς ἕως τὸ ὕψος τοῦ στήθους. Ἡ μορφὴ ἀποδίδεται κατ' ἐνώπιον μὲ τὴν κεφαλὴ στραμμένη ἐλαφρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ πρόσωπο εἶναι ὠοειδές, μὲ μαλακὰς παρειάς. Ἡ γνάθος εἶναι ἀποστρογγυλεμένη, τὰ χεῖλη σαρκώδη, ἡ μύτη εὐθύγραμμη, ἐλαφρῶς πεπλατυσμένη, τὰ φρύδια τοξωτά. Τὰ μάτια μεγάλα δηλώνονται ἀνάγλυφα καὶ ἐγγράφονται μέσα στὶς βαθιὰς κόγχες τους. Τὸ μικρὸ μέτωπο πλαισιώνεται ἀπὸ τὴ στεφάνη τῆς πυκνῆς κόμης. Τὰ μαλλιά χωρισμένα στὴ μέση ἀποδίδονται μὲ κυματοειδεῖς ἀβαθεῖς αὐλακώσεις καὶ φθάνουν ἕως τὸ ὕψος τῶν κροτάφων, ἀφήνοντας νὰ διαγράφεται τὸ περίγραμμα τῶν αὐτιῶν. Ἡ μορφὴ φορᾶ χιτῶνα καὶ βαρὺ ἱμάτιο τὸ ὁποῖο πορπώνεται στὸ δεξιὸ ὦμο τῆς. Οἱ πτυχώσεις τῶν ἐνδυμάτων ἀποδίδονται ἀνάγλυφα μὲ βαθιεῖς κάθετες καὶ καμπύλες αὐλακώσεις. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται σήμερον στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀριθμὸ εὐρετηρίου 21.160. Διαστάσεις: Ὑψος: 0,735 μ. Πλάτος: 0,42 μ. Πάχος: 0,07 μ. Ὑψος γραμμῶν: 0,020-0,0225 μ. Διάστιχα: 0,009-0,01 μ. Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση, σὲ λειασμένη ἐπιφάνεια, ὑπάρχει ἐπίγραμμα σὲ

36. Βλ. σχετικὰ Ἴου. Βοκοποπούλου, «Ἡ ἐπιγραφή τῶν Καλινδοίων», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 87-114 [ἀνατ. στό: Κ. Α. Σισμανίδης (ἐκδ.), *Καλαμωτὸ Θεσσαλονίκης [Τὰ ἀρχαῖα Καλίνδοια]*, Θεσσαλονίκη 1991, 109-135, *SEG XXXVI* 626, *SEG XXXVIII* 575, *Bull. épigr.* 1988, 847-1989, 446]. Τὴν ἐπιγραφή ἀναδημοσιεύουν οἱ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, 110-117 [= *SEG XLII* 584 (323-303 π.Χ.)]· πρβλ. *Bull. épigr.* 1998, 262, *SEG XLV* 766.

37. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, 74-117 ἀρ. Κ1-Κ31 [= *SEG XLII* 578-607, *Bull. épigr.* 1993, 365, *Ann. épigr.* 1992, 1525-1526]· πρβλ. *SEG XLV* 766-769, 771, *SEG XLVI* 753-756, *Bull. épigr.* 1999, 362. Βλ. ἐπίσης Κ. Σισμανίδης- Ἀ. Κεραμάρης, *ΑΕΜΘ* 6 (1992) [1995] 395-404 [= *Bull. épigr.* 1996, 267-1997, 399, *SEG XLV* 770].

38. Γὰ παρόμοιες στήλες βλ. Α. Soffredi, «Forme più comuni di stele funebri dell'Italia settentrionale romana», *Epigraphica* 16 (1954) 58-60 καὶ Ριζάκης-Τουράτσουγλου, «Mors macedonica», 269, εἰκ. 22 (Ἀχλάδα, 3. αἰ. μ.Χ.), 271, εἰκ. 24 (Σκοπός, μέσα 3. αἰ. μ.Χ.).

δέκα στίχους, τὸ ὅποιο ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε δακτυλικά ἑξάμετρα, κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὅποια καλύπτει δύο στίχους τῆς ἐπιγραφῆς³⁹.

*Ὀκταέτη με χρόνον
καὶ ἤματα πενήκοντ[α]
Γλανκίας ἔσχε δάμαρτα
4 Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην.
μνημοσύνης δὲ χάριν
καὶ στοργῆς ἧς ἔσχον ἰς αὐτόν,
ἐκ μὲν ἐμοῦ βιώτου
8 ταῖς ἰδίαις δὲ μερῖμαις
τοῦτον ἔτευξεν ἐμοὶ
τὸν τάφον ὡς ὀράας*

Κριτικές σημειώσεις: 1. σύμπλεγμα H+M || 2. σύμπλεγμα H+M, Π+E, H+K· ἀπὸ τὸ Τ σώζεται μόνον τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας || 3. σώζεται μόνον ἡ ἀπόληξη τοῦ Α στοῦ ὕψος τῆς τεθλασμένης ἐσωτερικῆς κεραίας || 4. *Μακεδονίαν* leg. *Μακηδονίαν*· τὴν βραχύ· σύμπλεγμα N+T, H+N, H+N || 5. σύμπλεγμα N+H, O+Σ, N+H || 6. Χαρακτηριστικὴ ἡ χρήση ὡς βραχειῶν τῶν συλλαβῶν -γῆς, ἦς, καθὼς καὶ εἰς· τὴν τελευταία ὁμοῦς ὁ ἐπιγραμματοποιὸς τὴν γράφει ἰς, γιὰ νὰ δηλώσει τὸ βραχύ· σύμπλεγμα H+Σ || 8. χαρακτηριστικὴ ἡ χρήση ὡς μακρῶν τῶν δύο ἰῶτα τῆς λέξεως *ἰδίαις*· σύμπλεγμα M+E || 9. σύμπλεγμα N+E || 10. ΟΡΑΑΣ Iapis.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 2ου ἢ στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συχνὴ παρουσία συμπλεγμάτων, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρήση γωνιωδῶν καὶ ρομβοειδῶν γραμμάτων: στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν τὸ ὠμέγα, τὸ ἔψιλον καὶ τὸ σίγμα, ἐνῶ στὴ δεύτερη τὸ ὄμικρον καὶ τὸ φεῖ. Ἐπίσης, τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴν κεραία, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἔψιλον εἶναι κυματιστή. Ὁ τύπος τῆς γραφῆς παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ αὐτὴ τῶν χρονολογημένων στὰ τέλη τοῦ 2ου καὶ κυρίως στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφῶν⁴⁰. Στὴ χρονολόγησις αὕτη συνηγορεῖ ἡ κόμ-

39. Τὰ ἑξάμετρα διακόπτονται στοὺς μονοὺς στίχους (1, 3, 5, 7, 9) στὸ σημεῖο τῆς μετρικῆς τομῆς.

40. Ρομβοειδῆς ὄμικρον, γωνιωδῆς σίγμα καὶ ἄλφα μὲ τεθλασμένη ἐσωτερικὴ κεραία ἀπαντοῦν στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ 177/8 ἀπὸ τὴ Βέροια, *I.Beroia*, 81 (πίν.)· ἄλφα

μωση τῆς γυναικείας μορφῆς, ἡ ὁποία συναντᾶται συχνά σέ γυναικεῖα πορτραῖτα τῆς περιόδου αὐτῆς⁴¹.

Τὸ ἐπιτάφιο μνημεῖο, *τάφος*, ὅπως δηλώνεται στὴν ἐπιγραφή (στ. 10)⁴², ἀνήγειρε ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς Μακεδονίας, Γλαυκίας, ἡ δαπάνη ὅμως καλύφθηκε ἀπὸ τὴν δική της περιουσία, σύμφωνα μὲ τὴν φράση *ἐξ ἐμοῦ βίτου*, ἡ ὁποία, ἐξ ὅσων γνωρίζουμε, ἀπαντᾶ γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μακεδονία⁴³. Ἡ αὐτοβιογραφικὴ ἀφήγησις ἀπὸ τὴν νεκρῆ⁴⁴ καὶ τὸ ὅτι αὐτὴ

μὲ τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴ κεραία καὶ ρομβοειδῆς ὀμικρον ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγραφή τοῦ 191/2 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Στύβερρα, *IG X 2.2*, 319· Σὲ μιὰ ὀψιμότερη χρονολόγησις συνηγορεῖ τὸ σχῆμα τοῦ ὠμέγα· παρόμοια μορφή ἔχει τὸ ὠμέγα στὶς ἐπιγραφές *IG X 2.1*, 160 (242/3 μ.Χ.), 168 (258/9 μ.Χ.) ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ· βλ. σχετικὰ καὶ I. Touratsoglou, *Die Münzstätte von Thessaloniki in der römischen Kaiserzeit*, Berlin-New York 1988, 107, 111.

41. Βλ. σχετικὰ Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου-Ἐμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονικὴ 1997, 156-157 ἀρ. 127 πίν. 329 (λήμμα Ἐμ. Βουτυρᾶς) καὶ M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Macedonien, Corpus Signorum Imperii Romani III.1*, Athen 1998, 82, ἀρ. 92 πίν. 41. Γιὰ χρήσιμες ὑποδείξεις στὸ σημεῖο αὐτὸ εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμ. Βουτυρᾶ (Η.Σ.).

42. Οἱ ἐκφράσεις *τύμβον - τάφον ἔτευξεν* ἢ ἀκόμη *σημα-μνημεῖον ἔτευξεν* εἶναι κοινῆς στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα, βλ. π.Χ. Peek, *GV*, 185-186, 192, 255, 264, *IG X 2.1*, 571, *I.Beroia*, 395, 399, *IG X 2.2*, 159, 260, 382 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 259-260.

43. Γιὰ παρόμοιες ἐκφράσεις βλ. Robert, «*Inscriptions*», 257 σημ. 85, J. Kazazis, «*Funerary inscriptions from Koundouriotissa (Near Dion, Macedonia)*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 275 (στὸ ἐξῆς Kazazis, «*Inscriptions*», καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257. Ἡ φράση *ἐξ ἐμοῦ βίτου* ἔχει ἀνάλογο περιεχόμενο μὲ τὶς γνωστῆς ἀπὸ ἐπιγραφῆς π.χ. τῆς Θεσσαλονικῆς καὶ τῆς Βεροίας ἐκφράσεις *ἐκ τῶν ἐκείνης ἐκείνη*, ἢ *ἐκ τῶν ἑαυτῆς*, βλ. *I.Beroia*, 258, 361, *IG X 2.1*, 361, 476. Σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴ στήλη τῆς Μωμονος προέρχεται *ἐκ τῆς προίκας ἧς ἔδωκαν αὐτῇ*, J. M. Cormack, «*IG X (Macedonia): the Greek Inscriptions of Pieria*», στὸ: *Μελετήματα στὴ μνήμη Βασιλείου Λαοῦρδα*, Θεσσαλονικὴ 1975, 111, ἀρ. 1 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Πελαγονίας ὁ Αὐρηλίος Ἀλέξανδρος ἀναφέρει ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴν ἀνέγερσις τοῦ μνημείου του προέρχεται *ἐκ τοῦ ἐκείνου βίου*, *IG X 2.2*, 174 (Μοῖνο, 3. αἰ. μ.Χ.) καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85.

44. Σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξις τοῦ Peek, *GV*, σ. 256 τὸ ἐπίγραμμα ἀνήκει στὴν κατηγορία 3. «*Der Tote berichtet*». Βλ. σχετικὰ καὶ J. N. Kazazis, «*Mors immatura in funerary epigrams. A typological study*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 23.

ἀπευθύνεται (μέ τις λ. *ὡς ὀράας* στὸ τέλος τοῦ κειμένου) στὸν διερχόμενο ἀπαντοῦν, ὡς γνωστόν, καὶ σὲ ἄλλα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα⁴⁵.

Στ. 1-4: Δηλώνεται ἡ σχέση τῶν δύο προσώπων (*Γλαυκίας ἔσχε δάμαρτα Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην*) καὶ περιγράφεται μὲ ἀκρίβεια ἡ περίοδος τῆς συμβίωσης τοῦ Γλαυκία καὶ τῆς Μακεδονίας, διάστημα τὸ ὁποῖο ἀνέρχεται σὲ ὀκτῶ χρόνια καὶ πενήντα ἡμέρες (*ὀκταέτη με χρόνον καὶ ἡματα πενήκοντα*). Ὁ ποιητικὸς τύπος *δάμαρ* ποὺ δηλώνει τὴ σύζυγο —γνωστός ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο— ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁴⁶. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ποιητικὸν τύπο *ἡμαρ* γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε λόγος παραπάνω⁴⁷. Ἡ ἀναγραφή τῆς διάρκειας συμβίωσης τοῦ ἀνδρογύνου —ἀν καὶ σπάνια— εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας⁴⁸: δηλώνεται κυρίως μὲ τὴ μετοχὴ *συννοικήσασ-συννοικήσασα* ἢ ἀκόμα τις μετοχές *συνζήσασ-συνζήσασα, συμβιώσασ-συμβιώσασα*⁴⁹.

45. Γιὰ τὶς ἐκφράσεις ὅπως *τύμβον ὀράας τοῦ δεῖνος*, βλ. Peek, *GV*, 117, 125-136.

46. Ὁ τύπος *δάμαρ* ἀπαντᾷ ἤδη στὸν Ὅμηρο Ἰλ. Γ. 122 κτλ., στὸν Πίνδαρο Ν. 4. 92, καὶ στοὺς Τραγικούς. Γιὰ τὴ χρήση του στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα βλ. Peek, *GV*, 185, 365, 733, 851, 866 (*νομίμη δάμαρ*), 1292, 1718, 2061, *SEG XXVI* 1348, *SEG XXVIII* 512, 522, *SEG XXXI* 379, *IG X* 2.1, 848. Στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα ἀπαντοῦν ἐπίσης οἱ συνώνυμοι ὄροι: *σύμβιος*: Peek, *GV*, 132, 207, 1592, 456a, *σύνγαμος*: 108, 1424, *γυνή*: 208, *γαμετή*: 184, 191, 259, 295, 1958, 1973, *δμεννος*: Peek, *GV*, 1471, *ὀμόλεκτρος*: 297, *σύλλεκτρος*: 1627, *σύννενος*: 819, *συνόμενος*: 483. Βλ. καὶ A.-M. VÉrilhac, «L'image de la femme dans les épitaphes funéraires grecques», στίο: (ἔκδ. A.-M. VÉrilhac), *La femme dans le monde méditerranéen, Vol. 1. Antiquité*, Lyon 1985, 98 (στὸ ἐξῆς: VÉrilhac, «L'image de la femme»).

47. Βλ. ἀν. σημ. 18.

48. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. Robert, «Inscriptions», 227-8.

49. Π.χ. *συννοικήσασ-συννοικήσασα*: *I.Beroia*, 442 (4. αἰ. μ.Χ.); *SEG XLIV* 508, Ἀπολλωνία, 3. αἰ. μ.Χ.), *SEG XXXIX* 593, (Graded, Πελαγονία, περίπου 200 μ.Χ.). *συνζήσασ-συνζήσασα*: *IG X* 2.1, 615, Robert, «Inscriptions», 227 σημ. 293 (2. αἰ. μ.Χ.), *I.Beroia*, 331 (2. αἰ. μ.Χ.), Peek, *GV*, 229, Kazazis, «Inscriptions», 279-83 ἀρ. 5 [= *SEG XXIV* 478, *SEG XXXIX* 585 (2./3. αἰ.)], στ. 5-6: *ἡ σὺν τούτῳ ζῆ]σεν ἔτη | δέκα πέντε δὲ μῆνας*, *IG X* 2.1, 566 (τέλη 3. αἰ.): *ζήσαντες ἔτη κοινῶν εἴκοσι πέντε ἀμένπτων* καὶ *IG X* 2.1, 1010 (2./3. αἰ.): *σὺν ἐμοὶ ἔτη ιε'. συμβιώσασ-συμβιώσασα*: *IG X* 2. 1, 1003 (2./3. αἰ.). Γενικότερο ὁπωσδήποτε χαρακτηριστὴρα ἔχουν οἱ ἐκφράσεις *συννοικήσασα ἀνδρὶ ἀπὸ παρθε/νίας* στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Αἰλίας Εὐνοίας ἀπὸ τὴν Ἰστιαία, *IG XII*, 9, 1213, καὶ *ἀμέμπτως τε αὐτῶ συνζήσασα τὸν πρόσω β[ίον]* στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Σύρας ἀπὸ τὴ Σεβαστόπολη τοῦ Πόντου, *SEG XLI* 1131 (3. αἰ. μ.Χ.). Ἡ

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων. Καὶ τὰ δύο φέρουν ἑλληνικὰ ὀνόματα. Τὸ ὄνομα Γλαυκίας, τὸ ὁποῖο φέρει ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς καὶ ποὺ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὴ Μακεδονία καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο⁵⁰, ἀπαντᾷ στὰ Καλίνδοια ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ⁵¹. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς, Μακεδονία —ἐθνικὸ ποὺ χρησιμοποιεῖται ὡς προσωπικὸ— μαρτυρεῖται σὲ ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Δουμπιά)⁵², ἀπαντᾷ δὲ συχνὰ σὲ ὁλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο κατὰ τὴν περίοδο αὐτῆς⁵³.

Ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*, τὸν ὁποῖο ἀποδίδει στὴ σύζυγό του ὁ Γλαυκίας, ἔχει ὀπωσδήποτε γενικὸ περιεχόμενον καὶ συνδέεται μὲ τὶς ἠθικὰς ἀρετὲς τῆς νεκρῆς⁵⁴. Στὴ Μακεδονία μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ⁵⁵, ἀπαντᾷ ὁμως,

ἔκφραση *ἀμέμπτως συνοικήσα* (χωρὶς ἀναφορὰ τῶν ἐτῶν) ὑπάρχει σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Παλαιόχωρα, 177/8 μ.Χ.), βλ. *SEG XXXVIII* 643, *Bull. épigr.* 1990, 478 [=Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches I*, K29].

50. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. Μ. Β. Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie. (Μελετήματα 11)* Athènes 1996 (στο ἐξῆς: Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches II*), 236· γιὰ τὴν παρουσία του στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμον καὶ τὴ Ρώμην βλ. *LGPN I-III*, s.v., καὶ Η. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch I-III*, Berlin-New York 1982 s.v.

51. Τὸ ὄνομα φέρει ὁ γιὸς τοῦ Δαβρεῖα, ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὸ ἔτος 306/5 π.Χ., βλ. Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches II*, 178 ἀρ. 99, 236. Γιὰ τὴν προσωπογραφία τῆς πόλης βλ. καὶ *Bull. épigr.* 1997, 397.

52. Βλ. Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches I*, K21 [=SEG XLII 599, 2./3. αἰ.] καὶ Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches II*, 186 ἀρ. 306, 284.

53. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. Hatzopoulos-Loukoroulou, *Recherches II*, 284 καὶ Ἡλ. Κ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἄνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (πολιτικὴ ὀργάνωση, κοινωνία, ἀνθρωπωνυμία)*, Θεσσαλονίκη 2000, 125 σημ. 517 (μὲ τὴν προηγούμενη βιβλιογραφία). Σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τοῦ ὀνόματος κατὰ τὸν 2. καὶ κυρίως τὸν 3. αἰ. μ.Χ. βλ. J. Touloumakos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt* 47 (1997) 218-219

54. Γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν γυναικῶν στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. VÉrilhac, «L'image de la femme», 85-112 καὶ κυρίως 86, ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*. Βλ. ἐπίσης καὶ Μ. Ν. Tod, «Laudatory epithets in greek epitaphs», *BSA* 46 (1951) 184.

55. Ἐπίσης γενικὸ περιεχόμενον ἔχει καὶ ἡ γνωστὴ ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἔκφραση *ζήσασα καλῶς ἢ βιώσασα καλῶς*, βλ. σχετικὰ Robert, «Inscriptions» 228 καὶ Chr. Marek, *Stadt, Ära territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia*, (Istanbuler Forschungen, Band 39)

ὡς γνωστόν, στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμον καὶ τὴ Ρώμῃ⁵⁶, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφιο βωμῷ ἀπὸ τῆ Βέροια ἢ Πομπωνία Μαρκία χαρακτηρίζει τὸ μονομάχο σύζυγο τῆς Ἰούλιο Περικλῆ (καταγόμενον ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τῆς Λυγκηστίδος) ὡς πάντα ἄριστον εἰς αὐτὴν γενόμενον⁵⁷.

Στ. 5-6: Ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου ἔκφραση *μνημοσύνης χάριν* ἢ -κυρίως- *μνημοσύνης ἔνεκα* εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁵⁸, ὅπως καὶ ἡ φράση μὲ τὴν ὁποία δηλώνεται ἡ συζυγικὴ στοργή (*καὶ στοργῆς ἧς ἔσχον ἐς αὐτόν*)⁵⁹. Τὸ μνημεῖο δηλαδὴ ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀνταπόδοσης τῆς στοργῆς τὴν ὁποία ἐπέδειξε ἡ Μακεδονία ἀπέναντι στὸ σύζυγό της⁶⁰, καὶ ἡ ἔννοια *στοργῆ* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ νὰ δηλώσει μία ἀπὸ τὶς συζυγικὲς τῆς ἀρετέας⁶¹. Τὴν ἴδια σημασίαν ἔχει πιθανότατα καὶ ὁ χαρακτη-

Tübingen 1993, P46 (Πομπηϊόπολις). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 394 (Ρώμη, 3. αἰ. μ.Χ.), 1404 (Τριχωνίτις, 2./3. αἰ.), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *καλή*.

56. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 2037 (Κιλικία, 4. αἰ. μ.Χ.), 360 (Μινῶα, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *παναρίστη*, 92 (Φιλίππουπολις, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 674 (Ρώμη, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ἡ ἔνδειξη εἶδος *ἀρίστη*.

57. Βλ. *I. Beroia*, 347 (2. αἰ. μ.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 361 (Κυρηναϊκὴ, 1. αἰ. μ.Χ.), καὶ 1945 (Φρυγία, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ χαρακτηρισμοὶ *ἄριστος* καὶ *πανάριστος* ἀντίστοιχα.

58. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 1442 (*μνημοσύνης στήλη* καὶ 109: *εἰκόνες· ἅς θῆκεν Διονύσιος, ὡς κεν ἀπάντων ἢ κείων μνημοσύνη τις ἐνὶ ζωοῖσι φέρηται*). Ὡς *γλυκυτάτην* καὶ *ἀεὶμνηστον* χαρακτηρίζει ὁ Χαρίτων τὴ σύζυγό του Νίκη σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 817 (2./3. αἰ.).

59. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *εἵνεκεν εὐνοίης, ἧς πρὶν ἔχεν περιῶν* στὸ ἐπιτάφιο ἐπιγράμμα τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 559 (=Peek, *GV*, 223, *SEG XXXVIII* 696, 2. αἰ. μ.Χ.).

60. Συχνότερα χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος γιὰ νὰ δηλώσει τὴ συμπάθεια τῶν ζώντων ἀπέναντι στὸ νεκρὸ, Peek, *GV*, 132-133, *SEG XXVII* 502 (Νίσυρος, Αὐτοκρ. χρόνοι). Βλ. σχετικὰ καὶ L. Robert, *Hellenica XIII* (1965), 39.

61. Γιὰ τὴ χρήση τῆς ἔννοιας *στοργῆ* μὲ τὴ σημασίαν τῆς συζυγικῆς ἀγάπης βλ. L. Robert, *Hellenica XIII*, 38-41 καὶ Vérité, «L'image de la femme», 100 (καὶ σημ. 39). Ἡ λέξις ἔχει ὀπωσδήποτε γενικὴ σημασίαν καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει σχέσεις συμπάθειας ἐκτός τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, ὅπως μεταξὺ φίλων: *SEG XXXVIII* 1580 (= *SEG XXXV* 1497, Παλμύρα, 252 μ.Χ.), συμπολιτῶν: *SEG XLI* 1017 (Kisla-Φρυγία, 227 μ.Χ., ἡ Ναιετινῶν κατοικία τιμᾷ τὸν Φλ(άβιο) Αὐρ(ήλιο) Εἴλο, διὰ τὴν καὶ πρὸς τὸ κοινὸν καὶ καθ' ἕνα στοργῆν τε καὶ εὐνοίαν αὐτοῦ), προσώπων καὶ πόλεων: *SEG XXXV* 1676 (Στρατονίκεια, 2ος/3ος αἰ.: ὁ Κλαυδιανὸς Τερπάνδρου τιμᾶται μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα στοργῆς), *SEG XXXI* 905 (Ἄφρο-

ρισμός *φιλόστοργος* τὸν ὁποῖο ἀποδίδουν στὶς συζύγους τους Ποντία Καλλι-
στιανή καὶ Μεινουκία Θεοπρελίδα ὁ Κασσιανὸς Πρόκλος καὶ ὁ Τι. Κλαύ-
διος Λύκος ἀντίστοιχα σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης⁶².

* * *

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ συνεξέταση τῶν δύο ἐπι-
γραμμάτων ἀπὸ τὴ Μακεδονία εἶναι ὅτι αὐτά, ὅπως εἶναι εὐνόητο, δὲν δια-
φοροποιοῦνται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ μᾶς
εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο, πράγμα
ποὺ ὀφείλεται προφανῶς στὴν ὑπαρξὴ δειγματολογίου μὲ σχετικὰ κείμενα
ποὺ προσαρμόζονταν στὶς ἐκάστοτε περιπτώσεις⁶³. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ
ἀποτελοῦν ἓνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ
ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

Ἡλίας Κ. Σβέρκος
Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

Κωνσταντῖνος Σισμανίδης
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης

δισιάς, περ. 250 μ.Χ.: ἡ πόλη τιμᾷ τὸν ἑκατόνταρχο Αὐρήλιο Γάιο *στοργῆς ἕνεκα τῆς εἰς αὐτήν*).

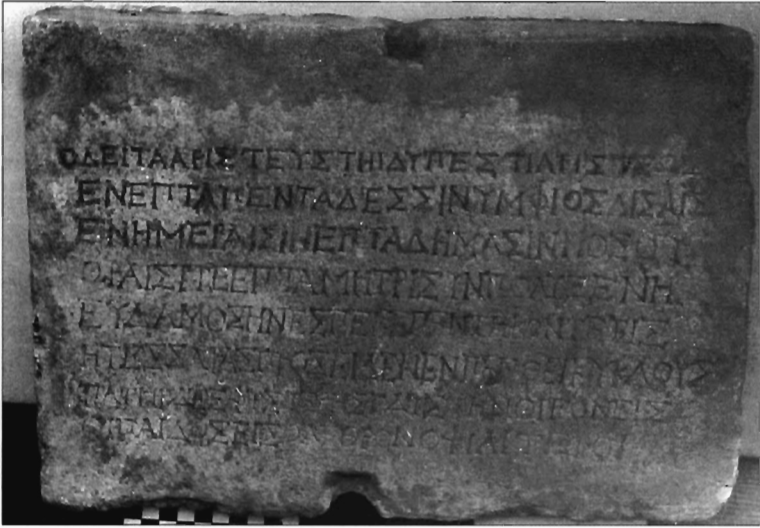
62. Βλ. *IG X 2. 1*, 194 (α' μισὸ 3. αἰ. μ.Χ.), 608 (147/148 μ.Χ.). Πρβλ. *SEG XLVII 1058* (Derekjov, Θράκη), ὅπου ἡ ἔνδειξη γιὰ τὴν Ἰουλία Οὐάλεντεῖνα *συμβιώσασα αὐτῷ ἑνα(μ)ρέτως καὶ φιλοστόργως* .

63. Βλ. σχετικὰ καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 266-267.

SUMMARY

TWO FUNERARY EPIGRAMS FROM MACEDONIA

The authors present two metrical inscription, from Kassandreia and Kalindoia respectively. 1) Marble stele from Kassandreia brought in 1986 to the Archaeological Museum of Thessalonike with a funerary epigram that consists of eight iambic trimeters (c. 225-175 BC). The text reports that Aristeus, son of Aristeus, was buried in this grave. He was 35 years old (7 x 5), he died 70 days after his marriage (35 x 2) after a disease that lasted for seven days and seven hours. His mother Polyxenè, daughter of Eudamos, 50 years old, was buried in the same grave four years late; the father, followed then later. The most interesting feature of the new text is the effort of the poet to express the most important data of Aristeus' life as multiples of the number seven. 2) Marble stele found at Kalamoto (ancient Kalindoia) in 1999 and brought to the Museum of Thessalonike. It is decorated with the bust of a woman (c. AD 175-250). In the grave epigram, which consists of five dactylical hexameters, Makedonia reports that she was Glaukias' wife for 8 years and 50 days. Her husband had the grave made from his wife's fortune and dedicated it to her memory in recognition of her affection.

Ἦλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰχ. 1

Ἦλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰχ. 2